

CYRIL PAVLIKIANOV, *A Recently Discovered Slavic Nomocanonical Compilation from Mount Athos (1560–1580): Parallel Edition of the Slavic Text and Its Greek Sources*. Sofia: St. Kliment Ohridski University Press 2025. 295 pp. – ISBN 978-954-07-6161-9

• GEORGI PARPULOV, Bergische Universität Wuppertal
(parpulov@uni-wuppertal.de)

This valuable study is based on the author's discovery of a Cyrillic manuscript in an unnamed hermitage near Karyes, on Mount Athos (pp. 19, 39). CYRIL PAVLIKIANOV presents his find in a set of black-and-white photos (pp. 185–280) which show that one leaf is now missing at the beginning of the volume and at least one leaf is likewise lost at its end.¹ The extant leaves contain a Church Slavonic version of the handbook known in Greek as Νομοκάνων πάνυ ωφέλιμον καὶ πλουσιώτατον. Many a priest and monk in Ottoman Greece must have owned a copy of this small guide to canon law – it survives in numerous manuscripts, incl. one studied by the book's dedicatee.

Despite the epigraph *In memoriam magistri mei, professoris iuris byzantini Spyridonis Troiani (1933–2024)* (p. 2), the author has overlooked his teacher's work and does not cite it.² By way of introduction, he surveys Byzantine nomocanonical collections and their various translations into Slavonic (pp. 20–38). The Νομοκάνων πάνυ ωφέλιμον καὶ πλουσιώτατον, which he calls 'Nomocanon of Pavlov',³ is discussed in a single short paragraph (p. 29). Luckily, an excellent study of its Greek text appeared at the same time as PAVLIKIANOV's book.⁴ One learns from it that the Νομοκάνων πάνυ ωφέλιμον was compiled toward the end of the fifteenth century

1. The quires were numbered by the scribe who copied the text. It is virtually certain that all were once *quaternia*. Fol. 88r (photograph on p. 273) is numbered as the first page of quire 12 (βι), and the manuscript now has 94 leaves in total.

2. SPYRIDON TROIANOS, Νομοκάνων «πάνυ ωφέλιμον καὶ πλουσιώτατον»: ὁ ὑπ' ἀριθ. 8 κῶδιξ τῆς Λίνδου. Ἀρχεῖον ἐκκλησιαστικοῦ καὶ κανονικοῦ δικαίου 23 (1968) pp. 38–53, 97–118, 162–176 and 24 (1969) pp. 35–55; IDEM, Επιδόσεις υψηλῆς ἀσχετοσύνης. Βυζαντικά 24 (2004) pp. 23–27.

3. The Pavlov in question is the Russian scholar ALEXEI STEPANOVICH PAVLOV (1832–1898).

4. LIUDMILA I. SHCHĖGOLEVA, Номоканон πάνυ πλουσιώτατον 1637 г. (РГБ. Ф. 181, Греч. 33): особенности состава и содержания. In: MARIA V. KOROGODINA, Владимир Николаевич Бенешевич (1874–1938): ученый на сломе эпох. Saint Petersburg 2025, pp. 223–244.

and was soon translated into Church Slavonic of the Serbian variety. That sixteenth-century translation made its way from the Balkans to Kyiv and Moscow, where it was repeatedly published in print (1620, 1624, 1629; 1639, 1651, 1658).⁵ PAVLIKIANOV is aware that his manuscript's first part (fols. 1r–54r) is virtually identical with those seventeenth-century *palaeotypa* (pp. 54–56). The same is true of the second part (fols. 54v–94v; cf. pp. 41–46, 56).⁶

The author transcribes the entire Karyes codex and prints in parallel to its Slavonic text the Greek text from which the translation was derived (pp. 76–184). At times he did not quite succeed in identifying the *Vorlage*, so I have done that for him. I list in each case the folia of his source manuscript, the beginning and end of a Slavonic passage printed in his book, the Greek text on which that Slavonic passage is based, and a place where this Greek text can be found.

Fol. 54v: Различны главизны... поклон 50. Κεφάλαια διάφορα καὶ ἐκλογὴ ἐξ ἐτέρου νομοκανόνου· Ἱερεὺς ἐὰν ἐξ ἀμελείας χύσῃ τὰ ἅγια δῶρα, ἔχει ἐπιτίμιον χρόνους τρεῖς, ποιῶν μετανοίας καθ' ἐκάστην πενήντα.⁷

Fols. 68v–70r: Священник дѣвствуете да хранит се... носити в святом олтары. Ἱερεὺς παρθενεύων φυλαττέσθω ἀπὸ συντυχίας γυναικῶν, ἵνα τὸν θησαυρὸν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἄσυλον διατηρήσῃ. Καὶ μὴ καυχάσθω ἐν τῇ παρθενίᾳ αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἀπολέσῃ καὶ ὃ ἔχει κατὰ τὸ ῥηθὲν «καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ». – Ἱερεὺς εἰς ἀγιομνησίαν τινος προσκαλεσάμενος καὶ μὴ εὐκαιρήσας ἀπελθεῖν καὶ εὐλογῆσαι, ἐὰν προστάξῃ γηραιὸν τοῦ εὐλογῆσαι, εὐλογεῖτω ἢ διάκονος ἢ ἀναγνώστης· καὶ γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς πολλοὺς τῶν ἀποστόλων μὴ τὸ ἱερατεῖον ἔχοντας ἐκάλεσε βαπτίζειν. – Ἱερεὺς κυνηγὸς ἢ θηρευτὴς ζῶων ἀφοριζέσθω τῆς ἐκκλησίας μῆνας ἕξ, ποιεῖτω καθ' ἐκάστην μετανοίας διακοσίας. – Ἱερεὺς εὐνουχίζων⁸ ζῶα ἢ παυσάσθω ἢ ἀποβαλέσθω. – Ἱερεὺς λαμβάνων ἐν τῇ μεταλήψει τῶν ἁγίων δώρων χρυσὸν ἢ ἄργυρον ἢ ὠὰ ἢ ἄλλο τι, καθαιρείσθω, ὅτι χαλεπώτερον τὸ κρῖμα ὑπὲρ τὸν Ἰούδαν, ὃς μηδαμινοῦ τιμήματος τὸν Κύριον πωλήσαντος. – Εἴ τις ἱερεὺς λειτουργήσῃ καὶ ἀπὸ γαστριμαργίας ἐμέσῃ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, καθαιρείσθω ἡμέρας ρ', ποιῶν καθ' ἐκάστην μετανοίας χιλιάδας. Εἰ δὲ ἀπὸ

5. SHCHĖGOLEVA, *Номоканон*, pp. 225–226.

6. Cf. PAMVO BERYNDA (ed.), *Номоканон или Законное правило*. Kyiv 1620, pp. 83–137.

7. ALEXEI S. PAVLOV, *Номоканон при Большом требнике*. 2d edn. Moscow 1897, p. vii; *De collectionibus quibusdam iuris Graecorum canonici Tubingensibus notitia literaria*. Tübingen 1827, pp. 12–13.

8. The Slavic translator rendered this with 'buying and reselling'.

συμμέτρου συμβῆ τοῦτο, τὰ ἥμισυ τούτων ἐχέτω. – Ἐὰν ἱερεὺς ἐξεμέσῃ νῆστις ἢ ἀφαιμάζῃ ἐκ τῆς ῥηνὸς αὐτοῦ ἢ ἐκ τοὺς ὀδόντας, οὐ δύναται λειτουργῆσαι τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. – Οἱ μεμολυσμένοι λειτουργοῦντες ἱερεῖς, εἰ καὶ μὴ παθόντες ὧδε πρὸς παιδείουσιν, περιμένει αὐτοὺς κόλασις αἰώνιος, ἐὰν μὴ ἀποστῶσι τῆς λειτουργίας σὺν τῇ ἀμαρτίᾳ καὶ μετανοήσωσιν ἀξίως. – Οὐ πρέπει τὸν ἱερέα στολὴν κοντὸν φορεῖν, ἀλλ' ἕως τῶν ἀσταγκάλων, καὶ μετὰ φόβου καὶ τρόμου καὶ ἐπιμελείας φυλάττειν πάντα τὰ ἱερὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς λειτουργίας· μήτε πάλιν ἄπλυτον στολὴν φορεῖν ὁ ἱερεὺς ἐν τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ.⁹

Fols. 75v–83r: Въпрос: Аще сѹтъ иноци... безчинствующимъ намъ. Ἐὰν εἰσὶ μοναχοὶ ἱερεῖς καὶ ἄπειροι λόγου εἰς τὸ δέξασθαι λογισμούς, ἕτεροι δὲ μὴ ὄντες ἱερεῖς μετέχουσι τῆς πείρας ταύτης, χρὴ τοὺς τοιοῦτους δέχεσθαι λογισμούς τινων ἀνθρώπων ἢ οὐ; Οἱ τοὺς λογισμοὺς δεχόμενοι ἱατρῶν τάξις ἐπέχουσι πεπειραμένων τῶν τοῖς νοσοῦσι κατάλληλα ἐπάγειν φάρμακα. Εἰ μὲν ἐστὶ τις ἱερεὺς ἄπειρος δέ, ἕτερος οὐχὶ ἱερεὺς πεῖραν δὲ ἔχων πνευματικῆς πράξεως, οὗτος μᾶλλον τοῦ ἱερέως δίκαιος ἂν εἴη λογισμοὺς ἀναδέχεσθαι καὶ κανονικῶς διορθοῦν. Οἱ μὴ ὄντες ἱερεῖς μοναχοὶ ἄπειροι καὶ δεχόμενοι λογισμούς τινων καὶ δεσμοῦντες καὶ λύοντες, γινωσκέτωσαν, ὅτι ἀκανονίστως τοῦτο ποιοῦσι καὶ εἰς οὐδέν ἐστι· οἱ γὰρ ἅγιοι πατέρες οὐδὲ τοὺς ἱερεῖς βούλονται ἄνευ προστάξεως τοῦ ἀρχιερέως καταλλάττειν τοὺς μετανοοῦντας, ὡς ὁ ἕκτος καὶ ὁ τεσσαρακοστὸς δεῦτερος κανὼν τῆς ἐν Κερθαγένῃ συνόδου διατρανοῦσιν. – Ἐξεστὶν ἀνιέρῳ μοναχῷ ἢ καὶ ἱερομένῳ ἐξαγορίας ἀνθρώπων δέχεσθαι οἰκαιοθελῶς ἢ οὐ; Πρὸς τοὺς θεοκλήρυκας ἀποστόλους εἶπεν ὁ Κύριος «ὕμεῖς ἐστέ τὸ ἅλας τοῦ κόσμου» καὶ «ὅσα δέσητε καὶ ὅσα λύσητε, λυτὰ εἰσὶν ἐν τῷ οὐρανῷ»· διὸ καὶ παρὰ τῶν θείων πατέρων ἡμῶν κεκανόνισται δι' ἐπισκόπων γίνεσθαι τὰς καταλλαγὰς τῶν ἐξαγοριῶν, τῶν λαχόντων τόπον ἀποστολικὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἰερόμενος δὲ μοναχός, πολλῷ πλεον ἀνιέρως, παρὰ γνώμην ἐπισκοπικὴν τῷ Θεῷ καταλλάσσειν οὐ δύναται τὸν ἐξαγορεύοντα. Ὅσοι μέντοι ἱερόμενοι κατὰ προτροπὴν ἐπισκοπικὴν, ἐξαγορίας ἀνθρώπων δέχονται. Ἀνιέρῳ δὲ μοναχῷ οὐδὲ χάρισμα ἐπισκοπικὸν δίδωσιν ἐξουσίαν καταλλαγῆς καὶ ἑαυτοὺς ἀκινδύνους διατηροῦσι, καὶ τοὺς ἐξαγορεύοντας τῷ Θεῷ καταλλάσσουσι. – Ἐπειδὴ τινες τὸν μονήρη βίον ὑποδύεσθαι σχηματίζονται, οὐχ ἵνα Θεῷ καθαρῶς δουλεύσουσι, ἀλλ' ἵνα τῇ σεμνότητι τοῦ σχήματος περιβάλλονται ὡς αὐθαιρέστως τῶν οἰκείων ἐντεῦθεν ἡδονῶν εὐρίσουσι τὴν ἀπόλαυσιν, τῶν τριχῶν μόνον τὴν ἀποβολὴν ποιοῦμενοι, ἐν τοῖς ἰδίῳ οἷ-

9. Tübingen, Universitätsbibliothek, MS Mb 25, pp. 183–187. This manuscript has been available in digitised form [online](#) since 2019. Here and further below, I have sometimes slightly modified its text in order to match the Slavonic translation.

κοις ἢ καὶ ἐν μοναστηρίοις παρεδρεύουσι, καὶ μηδεμίαν τῶν μοναχῶν ἀποπληροῦντες ἀκολουθίαν ἢ κατάστασιν, ὥρισεν ἡ ἀγία σύνοδος· μηδὲν αὐτῶν ἀπάντων τοῦ μοναχικοῦ σχήματος ἔξεστι φορεῖν, ἐπεὶ ὡς παίγνιον¹⁰ τὸ τοιοῦτον ἅγιον καὶ ἀγγελικὸν σχῆμα ἐνδύονται. Οἱ τοιοῦτοι γοῦν κανονιζέσθωσαν ἐν ἐπιτιμiais ἱκανοῖς. – Οἱ τὸ ἅγιον καὶ ἀγγελικὸν περιβεβλημένοι σχῆμα καὶ ἐν μοναστηρίοις κατοικοῦντες ὑπὸ χειρὸς τῷ Θεῷ πρῶτον καὶ τῷ ἡγουμένῳ, οὐ λόγῳ ἔξεστιν ὀνομάζειν σὸν ἢ ἐμόν, ἢ τούτου ἢ ἐκείνου· εἰ γὰρ πεντακισχίλιοι ὄντες ἄνδρες κοσμικοί, ὡς γέγραπται ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων, «καὶ οὐδεὶς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ’ ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά», πολλῷ μᾶλλον οἱ ἐν κοινοβίῳ οἰκοῦντες οὐκ ὀφείλουσιν ἔχειν ἴδια πράγματα καὶ ἰδίας φροντίδας ἀνόνητους καὶ βλαβεράς, μήτε οὖν πολιτευέσθω ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν τὸ ἐμοῦ καὶ τὸ σοῦ, ἢ τούτου, ἢ ἐκείνου· ὅπου γὰρ εἰσι τὰ ὑπὸ τοῦ ζηζανοσπορέως διαβόλου ἐν τοῖς κοινοβίοις ἀναφυέντα πεκούλια, οὐκ ἔξεστι καλεῖσθαι αὐτὰ κοινώβια, ἀλλὰ κολαστηρίων συνέδρια, ἱεροσυλίας καὶ πάσης κακίας καὶ πονηρίας ἐργαστήρια· διὰ τοῦτο γὰρ καλοῦνται κονώβια, ἵνα τὰ πάντα κοινὰ ἔχωσι καὶ τῇ προστάξει τοῦ μετὰ Θεὸν ὁδηγούντος αὐτοὺς διάγῳσιν ἐν ἐνὶ φρονήματι ὑποτασσόμενοι αὐτῷ καὶ ὑπακούοντες εἰς τὸ ἀγαθόν. Καὶ οὕτως ἀξίως πολιτευόμενοι, εὖρωσιν ἀνάπαυσιν καὶ σωτηρίαν αἰώνιον. – Εἴ τις μοναχὸς χωρὶς τῆς προστάξεως τοῦ ἡγουμένου αὐτοῦ ποιήσῃ τι ἀναγκαῖον πρᾶγμα, ὥστε τὸ ἔργον ὃ ποιήσῃ ἀγαθώτερον καὶ ἡ διανόησις τιμιωτέρα παρὰ τοῦ πατρός, ὀφείλει ὁ ἡγούμενος καῦσαι αὐτὸ καὶ οὕτως εὐλογήσας αὐτόν, ἄρξῃται ἐτέρου ἔργου. – Εἴ τις μοναχὸς ἀντιλογεῖται τῷ ἡγουμένῳ αὐτοῦ, ἵνα ἀφορίζεται τῆς μονῆς, ἐὰν καὶ πάνυ ἐστι φρόνιμος, καὶ ἀποδιώκεται παντελῶς, ὥσπερ ψώραν ἔχων ἐν κτήμασιν ἐκ τούτων ἐκδιώκεται, ἵνα μὴ καὶ ἕτερα τῆς μάνδρας μολύνῃ· ἐὰν γὰρ οἱ προαποταξάμενοι ὧσιν ἀντίλογοι καὶ παρήκοοι, πῶς τὴν ὑπακοὴν καὶ ταπείνωσιν καὶ ὑπομονὴν τοὺς ἀρχαρίους διδάξωσι; – Εἴ τις μοναχὸς ἐπαρθεὶς κατὰ τοῦ ἡγουμένου αὐτοῦ ὑβρίσῃ αὐτόν, ἐπιτιμάσθω χρόνον ἓνα, μετανοίας χιλίας. – Εἴ τις τῶν μοναχῶν χειρώσῃται ξύλον καὶ μαστίξῃ τὸν ἡγούμενον, ἐκκοπτεῖται ἡ χεὶρ αὐτοῦ, ἐπειδὴ πατροκτόνος ἐγένετο. – Εἴ τις μοναχὸς εἰς οἰονδήποτε ῥῆμα ἀμτιλογήσῃ τὸν ἡγούμενον ἢ ἀντιτάξῃ αὐτῷ, ὡς ἀντίδικος τοῦ Θεοῦ εὐρίσκεται καὶ σωφρονίζεται παρὰ τοῦ ἡγουμένου ἐν ἐπιτιμiais. – Εἴ τις τῶν μοναχῶν ὀδεύσῃ τινα ὁδὸν χωρὶς τῆς βούλης τοῦ ἡγουμένου αὐτοῦ, ἀφορίζέσθω τῆς ἀδελφότητος ἐβδομάδα μίαν, ποιῶν καὶ μετανοίας χιλίας. – Εἴ τις τῶν μοναχῶν λάθρα φάγῃ παρεκτὸς τῆς ἀδελφότητος, ἀφορίζέσθω ἐβδομάδας δύο, μετανοίας χιλίας πεντακοσίας. – Μοναχὸς φαγὼν

10. PAVLIKIANOV dedicates a small excursus (pp. 170–171) to the Slavonic rendering of this word.

καρπὸν νέον ἄνευ εὐλογήσεως τοῦ ἡγουμένου, ἀφοριζέσθω ἡμέρας ν'. – Εἴ τις τῶν μοναχῶν καταλαλήσῃ ἢ κατασύρῃ τὸν προτεύοντα, οὐ μακρὰν ἔστι τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ. Ὁ τοιοῦτος ἀφοριζέσθω χρόνου τὸ ἥμισυ, μετανοίας ποιῶν χιλιάδας δύο. – Εἴ τις τῶν μοναχῶν ἐλέγχῃ καὶ φατριάζῃ τὸν ἡγούμενον αὐτοῦ ἐνώπιον τῆς ἀδελφότητος ἢ καὶ παρουσία κοσμικῶν, εἰ καὶ ἀληθὲς τὸ λεγόμενον παρ' αὐτοῦ ἔστι, καὶ οἱ πιστεύοντες αὐτῷ σὺν αὐτῷ ἀπόλειαν κληρονομήσουσι. Μετανοήσας δὲ ἐπιτιμάσθω χρόνον ἕνα, μετανοίας χιλίας ὀκτακοσίας. – Εἴ τις ἡγούμενος ἔχῃ συμβουλίαν μετὰ γυναικῶν ἢ μετὰ παιδίων, παυσάσθω τῆς ἀρχῆς. – Εἴ τις ἡγούμενος οὐκ ἐπιμελῶς διδάσκει τὸν λαὸν αὐτοῦ, τουτέστι τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῷ ποιμήνην, καὶ οὐ μετὰ ἀκριβείας πάντα παράττει κατὰ τοὺς κανόνες, ἀλλὰ παραδώσεις ἀνωφελεῖς καὶ ματαίας καὶ πεκούλια χαρίζοιτο τοῖς προγενεστέροις, καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἀγαπᾷ, τοὺς δὲ μισεῖ, ἄλλους δὲ οὔτε ἀγαπᾷ οὔτε μισεῖ, ἐτέρους δὲ πλέον ἀγαπᾷ, διὰ τῆς ἀνισότητος ταύτης γινωσκέτω, ὅτι μακρὰν ἔστι τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Ὁ τοιοῦτος παυσάσθω τῆς ἀρχῆς καὶ τῶν ἐσχάτων τὴν ἀξίαν ἔχέτω. – Ὁ τύψας μετὰ θυμοῦ μοναχὸς οἰονδήποτε ζῶον ἢ καὶ τζακίσας, ἀφοριζέσθω μῆνας τρεῖς, μετανοίας τριακοσίας. – Ἐὰν μοναχὸς μοναχὸν ὑβρίσας τύψῃ, ἀφοριζέσθω μῆνας τέσσαρας, μετανοίας χιλίας. Ἐὰν δὲ χειρώσῃται ξύλον καὶ αἱματώσῃ αὐτόν, χρόνου τὸ ἥμισυ ἐπιτιμάσθω, μετανοίας χιλίας. – Εἴ τις μοναχὸς φατριάζῃ ἕτερον μοναχὸν εἰς οἰονδήποτε κεφάλαιον ἢ καταλαλήσῃ ἢ γελάσῃ αὐτόν, ἔχει ἐπιτίμιον ἡμέρας πενήντα, μετανοίας ἑκατόν. – Ὁ ἔχων μίσος κατὰ τινος εἰς οἶκον προσευχῆς μὴ εἰσελθέτω ἕως οὗ διαλλαγὴν ποιήσωσι. Ποιήσωσι δὲ καὶ ἀμφοτέρω μετανοίας πενήντα. – Εἴ τις μοναχὸς περιπατῇ μετὰ γυναικὸς μίλιον ἕν, ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν, ποιῶν μετανοίας καθ' ἑκάστην ἑκατόν. – Μοναχὸς πορνεύσας ἐπτὰ ἔτη ἀκοινώνητος ἔστω, μετανοίας καθ' ἑκάστην τριακοσίας ἄνευ τοῦ κανόνος αὐτοῦ. – Εἴ τις μοναχὸς ὀρχῇται ἢ τραγουδῇ ἢ τὰ τῶν δαιμόνων πάντα πράττῃ, ἅπερ οἱ νεοτεριζόμενοι, ἀφοριζέσθω χρόνους τρεῖς, μετανοίας καθ' ἑκάστην χιλίας. – Μοναχὸς κιθαρίζων καὶ μετὰ κοσμικῶν συχνοτέρως συναναστρεφόμενος καὶ οὐ μετὰ τῶν ὁμοίων αὐτοῦ, ἀφοριζέσθω μῆνας δύο, μετανοίας καθ' ἑκάστην ρν'. – Μοναχὸς θησαυρίζων ἐπὶ τόκῳ διδόναι ταῦτα ἢ παυσάσθω, ἢ ἀποβαλέσθω τῆς μοναδικῆς πολιτείας καὶ τάξεως. Μετανοήσας οὖν, ἐπιτιμάσθω χρόνον ἕνα, μετανοίας καθ' ἑκάστην ρν'. – Εἴ τις τῶν μοναχῶν πραγματευόμενος, ἢ παυσάσθω ἢ ἀποβαλέσθω τοῦ σχήματος. – Εἴ τις μοναχὸς ὑποτακτικὸς ἴδια κέκτηται πράγματα ἐκτὸς τῆς βουλῆς τοῦ ἡγουμένου αὐτοῦ, ἀφοριζέσθω χρόνον ἕνα, μετανοίας χιλιάδας β'. – Μοναχὸς ἔχων ἀπόκρυφον ἐν κοινοβίῳ, ὀφείλει ὁ ἡγούμενος ἵνα καύσῃ αὐτὰ εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. – Εἴ τις τῶν μοναχῶν ἔχῃ χρήματα καὶ οὐχ ὁμολογήσῃ αὐτὰ ἐν τῷ θανάτῳ

αὐτοῦ, ὀφείλει ἵνα σκορπίσῃ αὐτὰ ὁ ἡγούμενος ἐπάνω αὐτοῦ, λέγων οὕτως· «Τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἶη εἰς ἀπόλειαν», καὶ οὕτως ἄψαλτον κηδεύσωσιν. Ὑπὲρ δὲ αὐτοῦ προσευχέσθωσαν ἡμέρας μ', ποιοῦντες καθ' ἐκάστην ὁ ἡγούμενος καὶ οἱ ἀδελφοὶ μετανοίας τεσσαράκοντα. Καὶ οὕτως παρελθούσης τῆς τεσσαρακοστῆς ἡμέρας, ἄρξονται μνημονεύειν αὐτὸν¹¹ τὰ διατεταγμένα αὐτοῦ μνημόσυνα καὶ τῆς κηδείας. Τὰ δὲ αὐτοῦ πάντα τοῖς δεομένοις καὶ πτωχοῖς διανεμέσθωσαν. – Εἴ τις μοναχὸς ἀποληφθῇ τῆς συνάξεως τῆς ἁγίας λειτουργίας, ποιήτω μετανοίας ἑβδομήκοντα. Ὁ ἀποληφθεὶς τοῦ λυχνικοῦ καὶ τῶν ἀποδείπνων ποιεῖτω μετανοίας ἑκατὸν πενήντα. Ὁ ἀποληφθεὶς τοῦ μεσονυκτικοῦ, μετανοίας ρ'. Ὁ ἀποληφθεὶς τοῦ ὄρθρου, μετανοίας διακοσίας. – Εἴ τις ἀδελφὸς ὑβρίσθῃ παρὰ ἀδελφοῦ καὶ παρακληθεὶς ὑπὸ τῆς συνοδίας καὶ μὴ συγχωρήσῃ τὸν παίσαντα, ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν. – Μοναχέ, ἐὰν ἔχῃς πρᾶγμα καὶ ἀγαπᾷς αὐτό, ἀπόβαλε ἀπὸ σοῦ, ὅτι βλάπτει τὴν ψυχὴν σου. – Εἴ τις μοναχὸς φλυαρεῖ καὶ ἀτιμάζει μοναχοὺς καὶ κερατολογᾷ¹² κοσμικοὺς, μετανοίας ρ'. – Εἴ τις μοναχὸς λέγει ὅτι ἔχει γενεάν, ἀφοριζέσθω ἡμέρας μ', μετανοίας καθ' ἐκάστην σαράντα· ἀφοῦ γὰρ ἀπεκάρη καὶ συνετάγη Θεῷ, γενεὰν οὐκ ἔχει. – Μοναχὸς ἐπὶ πορνείας κρατηθεὶς ἢ πρὸς γάμου κοινωνίαν καὶ συμβίωσιν ἀγόμενος, τοῖς τῶν πορνευόντων ἐπιτιμίαις κατὰ τοὺς κανόνας ὑποβάλλεται, ἡγουν χρόνους ἐπτά. – Ἐὰν μοναχὸς γένηται ἀρσενοκοίτης ἢ κτηνοβάτης, ἔχει χρόνους δέκα ἕξ, μετανοίας ἑξακοσίας. – Μοναχὸς ἔχων τὸ μέγα σχῆμα ἐὰν πορνεύσῃ, ἐπιτιμάσθω χρόνους ἕξ, ξηροφαγῶν καθ' ἐκάστην ἐν ἄρτῳ καὶ ὕδατι, κλαίων καὶ ὀδυρόμενος, ποιῶν καὶ μετανοίας καθ' ἐκάστην ἐξήντα πρὸς ταῖς ρ' ἄνευ τοῦ κακόνος αὐτοῦ. – Μοναχὸς ἔχων τὸ μέγα σχῆμα εἰ τύπῃ τινα πιστὸν ἢ ἄπιστον, ποιεῖτω μετανοίας τριακοσίας. – Εἴ τις μοναχὸς πίνει τὸν οἶνον παρὰ τὸ ἐνδεχόμενον, συμφέρει αὐτῷ κρέα φάγειν καὶ μὴ μεθύσκεσθαι οἶνῳ· ἐστὶν ἀσωτεία. – Μοναχὸς ἐὰν μεθύσῃ ἢ καταλαλήσῃ ἢ ἀδεῶς γελάσῃ ἢ ἀπὸ γαστριμαργίας ἐμέσῃ, ὡς πόρνος ἐπιτιμάσθω. – Μοναχὸς ἐὰν ἀσπάσῃται οἰανδῆποτε γυναῖκα ἢ παιδίον χωρὶς πάγωνος, ποιεῖτω μετανοίας πεντακοσίας. Σχεδὸν εἰπεῖν, ὅτι οὐδὲ αὐτὴν τὴν Ἀγίαν κυριακὴν οὐκ ἔξεστι μοναχὸν ἀσπάσασθαι τὴν ἰδίαν μητέρα· ὁ δὲ τοῦτο πράξας, ποιεῖτω μετανοίας τριακοσίας. – Εἴ τις μοναχὸς ποιήσῃ ἡμέρας τεσσαράκοντα ἀκοινωνήτος τῶν θείων μυστηρίων ἄνευ τινος αἰτίας, ἐπιτιμάσθω χρόνον ἕνα. – Εἴ τις μοναχὸς κοιμηθῇ ἄνευ εὐχῆς τοῦ ἡγουμένου αὐτοῦ, μετανοίας ν'. – Μοναχὸς οὐ χρή τὰς τρίχας αὐτοῦ ὑπὸ λαϊκοῦ ἀποκεῖραι, ἀλλ' ὑπὸ ἱερομένου ἢ μοναχοῦ. – Εἴ τις πρεσβύτερος

11. One of the very few misprints in PAVLIKIANOV's transcription of the Slavonic text (нам ним instead of над ним) occurs at this spot (p. 173, cf. p. 266).

12. This word is an *hapax*. The Slavic translator rendered it with 'praises'.

ἡ διάκονος ἢ μοναχὸς γινώσκων γράμματα καταφρονεῖ τὸν ὀρθρον αὐτοῦ καὶ τὰς ὥρας καὶ τὸν ἑσπερινὸν, κἂν ἐν ὁδῷ ὑπάρχων καὶ ἄλλα φροντίζων τὰ τοῦ βίου, τὴν δὲ αὐτοῦ ἀκολουθίαν καταφρονῶν, ἔχει ἐπιτίμιον χρόνους β'. Ὁ δὲ ἰδιότης ποιεῖτω μετανοίας ὀκτακοσίας. – Ὁ μὴ ἐξαγγέλων τὰς πράξεις καὶ τοὺς λογισμοὺς αὐτοῦ τῷ πνευματικῷ πατρὶ αὐτοῦ καθ' ἐβδομάδα ἐπιτιμάσθω ἡμέρας ιε'. – Μὴ ἐπικόμιζε, μοναχέ, βρῶσιν ἐν τῷ στόματί σου πρὶν καταπίης, μήτε βρώσης οὔσης ἐν τῷ στόματί σου λαλήσης· ὁ γὰρ ἐσθίων ἐν τῇ τραπέζῃ καὶ λαλῶν ἐκτὸς τὸν στίχον ὃν κατὰ μίαν πυθμὴν ἐνετειλάμεθα λέγειν, τὸ «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ Υἱέ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με», μιμεῖται κύνας ἐσθίοντας καὶ χοίρους καὶ κάτας, ἀλλὰ πρεπόντως τῆς μοναδικῆς καταστάσεως καὶ εὐχαριστεῖν δεῖ καὶ πρὸ τροφῆς καὶ μετὰ τὴν τροφήν, ἵνα μὴ ἐπιχαίρηται ὁ ἐχθρὸς ἡμῶν διάβολος ἀτακτούντων ἡμῶν.¹³

Fols. 83v–88v: Раздрѣшаеи срѣду и петок поста... да запрѣтет се лѣта 2. Ὁ καταλύων ἄνευ ἀσθενείας τοῦ σώματος τὴν τῆς τετράδος ἢ παρασκευῆς νηστείαν δίκην δίδωσιν, ἣν ἀποστολικὸς ἐξηκοστὸς ἔννατος ἐπισεῖει κανὼν. Ἀλλὰ καὶ ὁ δι' ἀσθενείαν ἀναγκασθεὶς δι' ἐλαίου καὶ ἰχθύων τὸ σῶμα παραμυθῆσεται, κρέως δὲ ἢ τυροῦ οὔτε ἐν τῇ ἀγία καὶ μεγάλη Τεσσαρακοστῇ ἄψασθαι συγχωρησθήσεται κἂν πνέῃ τὰ λοιόσθια, οὔτε ἐν οἰαδηποτοῦν τετράδι ἢ παρασκευῇ· καὶ γὰρ ὅτε καταλύομεν, τοῦ μὴ δόξαι τοῖς ἑτεροδόξοις ὁμοφρονεῖν ἀπογευόμενοι κρέως ἢ τυροῦ τὴν ὑπόψιν ἀποκρουόμεθα, καὶ μάλιστα εἰ τοῖς τοιοῦτοις τύχοιμεν συναυλιζόμενοι, μὴ οὖν τῇ προφάσει ταύτῃ τῇ γαστρὶ χαριζόμενθα. – Ἐν ταῖς νηστίσιμοις τῶν ἡμερῶν περὶ ἑννατὴν ὥραν μετὰ τὰς συνήθεις εὐχάς, ἐν ἄρτῳ μόνῳ καὶ ὕδατι καὶ λαχάνοις ἢ ἰσχᾶσιν ἢ φοῖνιξι τὴν χρεῖαν ἀποπληροῦμεν τοῦ σώματος, εἰ μὴ τις ἐνοχλείῃ τοῦτο ἀσθένεια. – Σκόπει οὖν ἐνταῦθα ἀκριβῶς τί ὁ τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν διαγορεύει· εἰ γὰρ μὴ δι' ἀσθενείαν σωματικὴν ἐμποδίζεται τις, νηστεύειν ὑπόχρεος, ἀλλ' ἐπειδὴ τινες τὴν τῆς ἀσθενείας ἔννοιαν κακῶς ἐκλαμβάνουσι καὶ ἐπίσης τῇ οὔσῃ καὶ τῇ οὐκ οὔσῃ ἀσθενείᾳ προφασίζόμενοι, δι' ἐλπιζομένην ἀσθένειαν ὑπὸ φιλαυτίαν ἀγόμενοι, οὐκ ἐθέλουσιν ὑπακούειν τῷ ἀποστολικῷ κανόνι, προφασίζόμενοι προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις, «φέρε μικρά τινα» καὶ ἡμεῖς¹⁴ κατὰ τὸ ἐγχωροῦν περὶ τούτου διασαφήσωμεν πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἐντυγχανόντων· ἀσθενείαν ἴσθι τὸν θεῖον τοῦτον κανόνα λέγειν τὴν τὸ σῶμα κλινῆρες κατασκεάζουσιν καὶ ἀκίνησίαν παντελῆ¹⁵ καὶ δυσινησίαν αὐτῷ ἐμπαρέχουσιν, καὶ οὐ δι' ἐλπιζομένην ἀσθένειαν αὐτῷ ἐνετείλατο. Σκῆψις καὶ

13. Tübingen, UB, Mb 25, pp. 197–211.

14. In PAVLIKIANOV's transcription, correct *имы* to *и мы* (p. 176).

15. In PAVLIKIANOV's transcription, correct *все съврышенное* to *всесъврышенное* (p. 176).

πρόφασιν ταῦτα· «τὸν στόμαχόν μου ἀλγῶ», «τὸ ὕπαρ ψυχραίνεται», «οἱ πόδες οὐκ εὐθύτητι ἴστανται», «αἱ χεῖρες καλῶς οὐκ ἔχουσι», «τὰ ὄτα βοῶσιν», «ἡ κεφαλὴ πάλεται μετ' ὀδύνης» καὶ «νόσος με δεινὴ¹⁶ διὰ ταῦτα ἀπεκδέχεται». Καὶ περὶ τούτων φροντὶς ἐναντία τῶν κυριακῶν ὀρισμῶν· μὴ μεριμνᾷν γὰρ περὶ τῆς αὔριον προσετάχθημεν, τὸν δὲ ἐπιούσιον ἄρτον ἡμερήσιον ἐξαιτεῖν. Ὑγείας δώρημα ἄνωθέν ἐστι καὶ ζωῆς συντήρησις καὶ δόσις θανάτου ἐπαγωγή. Εἰ δ' ἴσως εἶπη τις «πῶς καὶ Τιμόθεον ὁ μέγας Παῦλος οἶνω ὀλίγῳ χρήσασθαι διὰ τὸν στόμαχον αὐτοῦ καὶ τὰς πικρὰς ἀσθενείας;», γνῶτω ὁ τοιοῦτος, ὡς ἀγνωσίας καθέστηκεν ἔμπλεος· γενοῦ πρότερον κατὰ τὸν Τιμόθεον καὶ οὕτω πῖνε καὶ σὺ ὡς ἐκεῖνος τὸν οἶνον. Ἦσθιε ὡς ἐκεῖνος, ταριχεύηθι ὑπὸ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀρρωστικῶν, νηστευσον πρότερον ἰσχυρῶς, ὑδροπότησον χρόνοις πλείστοις καὶ τοὺς λοιποὺς κόπους τοῦ Τιμοθέου ἐπίδεξαι, νέκρωσόν σου τὸ σῶμα καὶ τότε πῖνε τὸν οἶνον σύμμετρον, καὶ τοῦτον οὐκ ἐν ταῖς νηστίμοις ἡμέραις (οὐ γὰρ δῆλον εἰ καὶ ὁ Τιμόθεος ἐν ταύταις τῷ οἶνῳ ἐχρήτο), ἀλλ' ἐν ταῖς λοιπαῖς διὰ τὴν ἀνάρρωσιν τοῦ σώματος, ἵνα ἔχει πολυανθρώπους πόλεις καὶ διδάσκειν καὶ προσάγειν Θεῷ ζόντι καὶ ἀληθινῷ. – Αἱ τῆς τετράδος καὶ παρασκευῆς ὥραι τῆς νηστείας τεταγμέναι εἰσὶ ἕως ὥρας ἐννάτης. Καὶ περισσότερον δὲ ἐὰν ποιήσης, τοῦτο παρὰ σοί ἐστιν. Ἐὰν δὲ καὶ ὑπερθέσεις δύνασαι ποιῆσαι, καὶ ἐν τούτῳ γενναίως ἀσκήσεις. – Μὴ παράβαινε νηστείαν Κυρίου, τουτέστι τετράδος καὶ παρασκευῆς, εἰ μὴ τι ἐπινόσω βεβάρυσαι. Χωρὶς τῆς Πεντικοστῆς μόνης καὶ τῶν Ἐπιφανείων, τὴν Τεσσακοστὴν τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀγίαν ἐβδομάδα τοῦ Πάσχα παρατετηρημένως φύλαττε. Λύε τὴν νηστείαν, ἐπὶ ἀδελφὸς πρὸς σὲ ἐπιδημήση· νηστείαν δὲ οὐ τὴν τεταγμένην τετράδος καὶ παρασκευῆς, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ ἰδίας προαιρέσεως, τουτέστι δευτέρᾳ, τρίτῃ καὶ πέμπτῃ. – Εἰ παραμονὴ ἡστινοσοῦν δεσποτικῆς ἐορτῆς τετράδι ἢ παρασκευῇ συναντίσῃ, οὐ χρὴ καταλύειν τὴν νηστείαν ἐν τῇ ἐσπέρᾳ διὰ τὴν ἐπιούσαν ἐορτήν. – Οὐ δεῖ καταλύειν τετράδα ἢ παρασκευὴν χάριν μνήμης μεγαλομάρτυρος ἢ ἀποστόλου; Καὶ ἀπεκρήθη ἡ σύνοδος· Οὐχί. Οὐ γὰρ τήνδε ἢ τήνδε εἶπον οἱ ἀπόστολοι, ἀλλ' ἀπλῶς πᾶσαν τετράδα καὶ παρασκευὴν. – Ὅτι δὲ ἐν ταῖς μνήμαις τῶν ἀγίων καὶ δεσποτικῶν ἐορτῶν οὐ δεῖ καταλύειν ἡμᾶς τὴν νηστείαν τῆς τετράδος ἢ τῆς παρασκευῆς, λέγει ὁ μέγας Γρηγόριος, ἑλληνικὰς λέγων εἶναι τὰς μετὰ τροφῆς καὶ οἰνοποσίας ἐορτάς. Καὶ ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἰωάννης ὁ τῆς Κλίμακος παραινεῖ μὴ πρόφασιν γαστριμαργίας ποιεῖσθαι τὰς ἐορτάς. Λέγει δὲ καὶ ὁ τῆς Λαοδικείας συνόδου κανὼν· Οὐκ ἔξεστι μοναχὸν καταλύειν τὴν νηστείαν ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν ἄνευ σαββάτου καὶ κυριακῆς. Ἐν ταύταις ἔξε-

16. In PAVLIKIANOV's transcription, correct мелютъ to ме лютъ (p. 176). I have not noted further misdivision of words.

στι καὶ ἐψητοῦ χρήσασθαι καὶ ταχύτερον καταλύειν καὶ μὴ ἀναμένειν τὴν ἐννάτην. Καὶ ἀπλῶς πάντες οἱ πατέρες ὀρίζουν συμφώνως, ὅτι χρή τὸν μοναχὸν ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν νηστεύειν ἕως ὥρας ἐννάτης ἄνευ σαββάτου καὶ κυριακῆς. – Εἴ τις διὰ τὸν Θεὸν προαιρεῖται ἐγκρατεύεσθαι τὸν οἶνον ἢ τὸν τυρὸν ἢ καὶ ἄλλο τι, μὴ κολυέτω ὑπὸ τῶν πατέρων, μόνον δὲ τὴν ἰδιορρυθμίαν ὡς οἰήσεως παρεκτικὴν. Ὁ δὲ μετὰ συμβουλῆς ἐγκρατευόμενος καὶ συντριβῆς καρδίας καὶ πολλῆς ταπεινότητος μὴ μόνον μὴ κολυέσθω, ἀλλὰ καὶ δουλαγωγείσθω εἰς ὁπώραν ἢ εἰς ἄλλο εἶδος τὸ εὐποροῦν· λέγει γὰρ ὁ μέγας Ἀντώνιος «Ὑπακοὴ μετὰ ἐγκρατείας ὑποτάσσει θηρίαν». – Ἐξαιρέτως ὀφείλει λοιπὸν πᾶς σωθῆναι βουλόμενος πᾶσαν τετράδα καὶ παρασκευὴν ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ κατὰ τὸν θεῖον κανόνα τῶν ἁγίων ἀποστόλων τὸν ξθ' διὰ ξηροφαγίας καὶ ὕδροποσίας ἐπιτελεῖν. Εἰ δέ τις οὐ δύναται δι' ἀσθενεῖαν σωματικὴν, λυέτω οἶνον καὶ μόνον, καὶ τοῦτο μετὰ συντριμμένου καρδίας, ἀπεχόμενος πάμπαν ἰχθύος καὶ ἐλαίου· φυλασσόμενος γὰρ τὸν οἶνον, ὡς ἐντολῆς πληρωτὴς μισθὸν εὐρήσει. – Εἰδὲ γε ἔστιν ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις, ἡγουν ἐν τετράδι καὶ παρασκευῇ, ἑορτὴ δεσποτικὴ, κατάλυσιν ἰχθύος καὶ ἔλαιον. Εἰ δὲ ἑορτὴ τύχει τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐνὸς τῶν ιβ', ἐλαίῳ καὶ οἶνῳ κατάλυσιν. Ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς μηνίμας τῶν ἑορταζομένων ἁγίων ἐν οἶνῳ μόνῳ κατάλυσιν· οὕτω γὰρ ἐτύπωσαν οἱ θεῖοι πατέρες. – Τὰς δευτέρας ἐγκρατεύεσθαι τοὺς κοσμικοὺς τοῦ κρέατος καὶ μόνον, τοὺς δὲ μοναχοὺς τυροῦ καὶ ὠῶν καὶ ἰχθύος. Εἰ δὲ πλέον δύναται τις, ἀπέμεινεν εἰς τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν. – Τὴν δὲ μεγάλην καὶ ἁγίαν Τεσσαρακοστὴν ὀφειλέτης ἐστὶ πᾶς χριστιανὸς βιάζεσθαι ἐν αὐτῇ καὶ ἀκριβεῖαν μεγάλην ἔχειν ὡς ἀποδεκάτωσιν καὶ ἐξιλασμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ὅλου τοῦ χρόνου. Τὴν μὲν πρώτην ἐβδομάδα ἔθος ἐστὶ πᾶσι τοῖς σπουδάζουσιν τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν ἀποσιτίζεσθαι τῇ τετράδι καὶ τῇ παρασκευῇ λιτῇ τραπέζῃ. Εἰ δέ τις δι' ἀσθενεῖαν οὐ δύναται, ἐσθιέτω καθ' ἐσπέρας τῆς πρώτης ἐβδομάδος ἄρτω ὀλίγῳ καὶ ὕδωρ, ἴσως καὶ ὠμὰ λάχανα ἢ βρεκτά, πλὴν ἀκρατῶς μετὰ φόβου καὶ συντετριμμένου καρδίας· εἰ δὲ καὶ ζωμὸν ἀνέλαιον τῇ τετράδι καὶ τῇ παρασκευῇ ποιήσῃ δι' ἀσθενεῖαν, τοῦτο ἀνάκλητον. Σάββατον δὲ καὶ κυριακὴν ἐν ὅλῃ τῇ ἁγίᾳ Τεσσαρακοστῇ καταλύειν ἔλαιον καὶ οἶνον, ἰχθύος δὲ μόνον τῇ ἑορτῇ τοῦ Ἐυαγγελισμοῦ. Μετὰ τὴν πρώτην ἐβδομάδα ἐσθίομεν καθ' ἐκάστην ξηροφαγίαν. Τὴν δὲ θεῖαν καὶ μεγάλην ἐβδομάδα ὡς τοῦ Κυρίου φέρουσιν τὸ σωτήριον πάθος οὕτω χρή φυλάττεσθαι ὡς οὐδεμίαν ἄλλην· τὴν Μεγάλην πέμπτην διὰ τὸν κόπον καὶ τὴν θεῖαν λειτουργίαν λύειν τὸν οἶνον μόνον, τὴν δὲ Μεγάλην παρασκευὴν εἰς δύναμιν βιάζονται πάντες οἱ φιλόθεοι καὶ ἄσιτοι μένουσιν ἕως τέλους δέξεται ἡ θεία λειτουργία τοῦ Μεγάλου σαββάτου. Εἰ δέ τις οὐ δύναται δι' ἀσθενείας ἢ γήρως, ἐσπέρα τῇ Μεγάλῃ παρασκευῇ καταλυέτω ὀλίγῳ ἄρτῳ καὶ ὕδωρ.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. – Τὴν δὲ πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως θεϊαν νηστείαν ἐν σαββάτῳ καὶ κυριακῇ καταλύειν ἰχθύας, τρίτην δὲ καὶ πέμπτην ἔλαιον καὶ οἶνον, δευτέρα δὲ καὶ τετράδι καὶ παρασκευῇ νηστείαν ἕως ὥρας ἐννάτης. Εἰ δὲ οὐ δύναται τις ὑδροποτεῖν, τῇ δευτέρᾳ λυέτω ὀλίγῳ οἶνῳ, τετράδι δὲ καὶ παρασκευῇ φυλακτέον ὅση δύναμις, ἄνευ δηλονότι μεγάλης καὶ σφοδρᾶς ἀσθενείας. – Περὶ τῆς νηστείας τῶν ἀγίων ἀποστόλων καὶ τῆς Θεοτόκου ὁ αὐτὸς τύπος ἔστω. Εἰ δὲ πολλάκις διὰ τὸ καυσῶδες καιροῦ οὐ δύναται τις ἐπιτελεῖν ἐννάτην τὸ τετραδοπαράσκευον, κἂν φυλαττέσθω μὴ ποικιλοφαγεῖν, ἀλλὰ λιτῇ χρᾶσθαι τραπέζῃ. – Οἱ λέγοντες ὅτι στρίγλαι εἰσι καὶ μορᾶ καὶ γελοῦ, καὶ στέργοντες αὐτὰ καὶ πιστεύοντες, καὶ λέγουσιν ὅτι ἀλιθῇ εἰσιν, ἀνάθεμα ἔστω· ταῦτα γὰρ τὰ πάντα εἰδολολατρεῖαι εἰσιν. Εἰ δὲ μετανοήσωσι, ἐπιτιμάσθωσαν χρόνους δύο.¹⁷

Fols. 90v–91v: Сего ради божествнѣи отци... яко убоише осудет се. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ οἱ πατέρες ἐκανόνισαν ἐξαετὴ χρόνον τοὺς ποιοῦντας τὸ τοιοῦτον ἀνόμημα λαϊκοὺς, τοὺς δὲ ἱερεῖς ὥρισαν παντελῶς καθαιρεῖσθαι. – Ἔθος ἐστὶ τῷ ἀκαθάρτῳ δαίμονι πολλὰς φαντασίας ποιεῖν εἰς τὸ ἀποπλανᾶν τοὺς ἀνθρώπους. Τὸ τοιοῦτον διαμόνιον ὁμοιάζεται μέλισσᾳ· ὥσπερ γὰρ ἐκείνη εὗρε κυψέλι κενὸν ἀνεπιμέλητον καὶ εἰσέρχεται εἰς αὐτὸ καὶ κατοικεῖ ἐκεῖ, οὕτω καὶ ὁ δαίμων πολλάκις ποιεῖ· εὗρε γὰρ σῶμα κενὸ ἀνεπιμέλητον καὶ εἰσέρχεται εἰς αὐτὸ καὶ ποιεῖ τὰς φαντασίας καὶ πλανᾷ τοὺς ἀνθρώπους. Πλέον δὲ πρέπει, ὅταν εὕρεθῇ τοιοῦτον δαιμόνιον, προσκαλέσαι τοὺς ἱερεῖς νὰ ποιήσουν παράκλησιν τῆς Θεοτόκου καὶ ἀγιασμὸν μικρόν, εἴτα νὰ λειτουργήσουν καὶ νὰ ὑψώσουν καὶ παναγίαν εἰς βοήθειαν πάντων, νὰ ποιήσουν καὶ μνημόσυνον μετὰ κολύβου, εἴτα τοὺς ἀφορκισμοὺς καὶ τοὺς δύο ἀφορκισμοὺς τοὺς βαπτίσεως, καὶ ἀπὸ τὸ ἀγίασμα νὰ ῥάνη τὸν λαὸν τὸν τυχόντα ἐκεῖ, καὶ τὸ περισσεύμα ἐπιχέατε ἐπάνω τοῦ λειψάνου, καὶ χάριτι Χριστοῦ φεύγει τὸ δαιμόνιον ἐκεῖθεν. – Ἐὰν ἀπὸ παλακίδας ἢ διγαμίας ἢ τριγαμίας ἢ καὶ πορνείας παιδία γεννηθῶσι καὶ φανῶσιν ἄξιοι, χειροτονεῖσθωσαν. – Ἔθος παρηκολούθησε τοῖς φιλοκόσμοις καὶ φιλαργύροις τιμουλκεῖν τὸν σῖτον καὶ ὕδωρ σμίχειν οἶνον, ἵνα τὸν πλοῦτον τῆς ἀπολείας ἑαυτοῖς θησαυρίσωσιν. Ἡμεῖς δὲ ἐκ Παλαιᾶς καὶ Νέας Γραφῆς ἱστορήσαντες παραγγέλωμεν παντὶ τῷ εὐσεβῶς ζεῖν ἐλομένῳ προσέχειν ἑαυτοῖς ἐπὶ τῷ τοιούτῳ ἀτοπήματι· οἱ γὰρ ἔχοντες μέτρα δισσά, ἥγουν μέγα καὶ μικρόν, καὶ ἐν μὲν τῷ μεγίστῳ τὴν πρᾶσιν ἐπιζητοῦντες, ἐν δὲ τῷ μικρῷ νέμοντι τοῖς ἀγοράζειν ἐθέλουσιν, ὀρίζομεν ἀποβλήτους εἶναι καὶ κατηραμένους ἐκ μέσου τῶν χριστιανῶν κατὰ τὸν εἰπόντα ὅτι «ὁ τιμιουλ-

17. Tübingen, UB, Mb 25, pp. 213–223, 248.

κῶν σῖτον δημοκατάρατος». Εἰ δὲ ἀποστῶσι τοῦ τοιούτου νοσήματος καὶ μετανοήσουσιν, χρόνους τέσσαρους ἐπιτιμάσθωσαν σὺν τῇ λοιπῇ ἀκολουθίᾳ, ἥγουν τῆς ξηροφαγίας καὶ τῶν μετανοιῶν. – Ὡσαύτως καὶ οἱ ἐπὶ τόκῳ παρέχοντες τὸ ἀργύριον αὐτῶν· τὰ χρήματα γὰρ τοῖς πλουσίοις διὰ τοῖς πτωχοῖς δωρεῖται αὐτοῖς ὁ Θεός, καὶ ἀποστεροῦνται αὐτὰ τοῖς πένησι καὶ οὐ μεταδιδούσιν· ὥς φονεῖς κριθήσονται.¹⁸

Fols. 93v–94r: Еже пѣти... и Святаго духа, амин. Τὸ ψάλλειν τροπάρια καὶ κανόνας τοῖς κατὰ κόσμον ἱερεῦσι καὶ λοιποῖς ἀρμόζον, τοῖς δὲ μοναχοῖς ἀσύμφορόν ἐστι, πολλάκις δὲ καὶ πρόξενον βλαβῆς γίνεται· ὥσπερ γὰρ ὁ ἀλιεὺς δι’ ἀγκίστρου καὶ σκώλικος ἀγρεύει τὸν ἰχθῦν, οὕτω καὶ ὁ διάβολος δι’ αὐτῶν τῶν τροπαρίων καὶ τοῦ ᾠσματος εἰς κενοδοξίαν καὶ φιληδονίαν καὶ ἀνθρωπαρέσκειαν ἐγείρει τὸν μοναχόν. – Τὸ ᾠσμα πολλοὺς εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς κατήγαγεν, οὐ μόνον κοσμικοῦς, ἀλλὰ καὶ ἱερεῖς καὶ μοναχοὺς, ἐκθελύναντες ἑαυτοὺς καὶ εὐχερῶς εἰς πορνείαν καὶ εἰς ἕτερα πολλὰ πάθη αἰσχρὰ κατακριμνήσαντες ἑαυτούς. Τὸ οὖν ᾠσμα τῶν κοσμικῶν ἐστίν, ἵνα ὁ λαὸς συναθροίζεται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Μὴ τοίνυν μετὰ φωνῆς κραυγαζούσης τὴν προσευχὴν ποιούμεθα ἀλλὰ τῇ προθυμίᾳ τῆς καρδίας, μὴδὲ πρὸς ἐπίδειξιν ἀλλὰ μετὰ πάσης ἐπιεικείας καὶ προσοχῆς τῆς διανοίας· οὕτω καὶ ὁ Μωϋσῆς μετὰ σιγῆς προσευχόμενος εἰσηκούσθη. – Οἱ τὰ θεῖα καλῶς διαταξάμενοι θεοκήρυκες ἀπόστολοι καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ ἱερὸς σύλλογος τῶν θεοφόρων πατέρων ὥρισαν καὶ ἐθέσπισαν, ἵνα μὴδεὶς ἀνεξετάστως εἰς τὸν βαθμὸν τῆς ἱερωσύνης εἰσέλθειν, ἵνα μὴ τὰ θεῖα ἀνιερώς πράττωνται. Τοίνυν καὶ ὁ κατὰ πνεῦμα υἱὸς ἡμῶν ὁ δεῖνα ἐλθὼν πρὸς τὴν ἐμὴν ἐλαχιστότητα, ἔστησα αὐτὸν κατέμπροσθεν τῆς εἰκόνης τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ καὶ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἀνάμνησιν ἐποίησα αὐτοῦ διὰ τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα καθαρὰν ἐξομολόγησιν ἐξομολογήσεται τῶν προημαρτημένων αὐτοῦ σφαλμάτων, ἅπερ ὡς ἄνθρωπος ἥμαρτεν ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ. Καὶ ἐξερευνήσας ἀκριβῶς τὰ βάθη τῆς καρδίας αὐτοῦ, εὔρον αὐτὸν ἄξιον εἶναι εἰς δόξαν Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου πνεύματος. Ἀμήν.¹⁹

In theory the Karyes codex could be deemed an early specimen of the Slavonic Νομοκάνων πάνυ ὠφέλιμον καὶ πλουσιώτατον, but in fact its date is uncertain. Its size is small (15 × 10 cm), the watermarks of its paper were correspondingly hard to identify, and PAVLIKIANOV describes them in very vague terms: the main motif ‘seems to be a sort of a crescent’, while

18. Tübingen, UB, Mb 25, pp. 251–253.

19. Tübingen, UB, Mb 25, pp. 230–231, 273–274. See also ALEXANDR I. ALMAZOV, Тайная исповедь в Православной восточной церкви, vol. 2. Moscow 1894, Appendix, p. 2.

the accompanying countermark ‘is a sort of a flower’ (p. 39). That flower is claimed to be similar to BRIQUET’s no. 7125 of AD 1577, where, however, the fleur-de-lis is *not* a countermark. From a palaeographical point of view, the manuscript can probably be dated to the seventeenth or early eighteenth century.²⁰

Keywords

canon law; translations from Greek into Church Slavonic; Νομοκάνων πάνυ ὠφέλιμον
καὶ πλουσιώτατον

20. Cf. VLADIMIR MOŠIN, Палеографски албум на јужнословенското кирилско писмо. Skorje 1966, figs. 156, 157, 1586.